

35. Türk Dialektlerinin Leksikografi Sorunu¹Cihangir KIZILÖZEN²

APA: Kızılözen, C. (2025). Türk Dialektlerinin Leksikografi Sorunu. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 595-606. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14643391>

Öz

Sovyetlerin dağılmasından sonra bağımsızlıklarına kavuşan Türk cumhuriyetlerinde yapılan dil çalışmalarının başında sözlükçülük çalışmaları yer almaktadır. Bu sözlüklerin bir bölümü, Türk dialektleriyle ilişkili sözlüklerdir. Hazırlanan dialektler arası sözlüklerin temel sorunu, yöntem sorunudur. Bugüne değin yapılan dialektler arası sözlük çalışmalarında yöntem sorunu tartışılmamıştır. Bunun nedeni; daha önce var olan İngilizce – Türkçe sözlük gibi diller arası sözlükçülük geleneğinde kullanılan yöntemlerin benimsenmiş olmasıdır. Bu çalışma, diller arası sözlükçülük geleneğinde kullanılan yöntemin, dialektler arası sözlükler için doğru bir yöntem olmadığını; dialektler arası sözlüklerin kendine özgü bir yöntemle hazırlanması gerektiğini savunmaktadır. Bağımsız bir dilde kullanılan herhangi bir sözcüğün; bağımsız olan başka bir dilin ağızlarında herhangi bir türevi bulunmaz. Bu bağlamda İngilizcede “sığ” anlamında kullanılan *shallow* sözcüğü örnek verilebilir. Türkçenin hiçbir ağızında *shallow* sözcüğünün kökteşi yoktur. Dolayısıyla İngilizce – Türkçe sözlüklerde *shallow* sözcüğünün karşısında yalnızca “sığ” yazılır. Kazak Türkçesi – Türkiye Türkçesi sözlüklerinde geçen *tayaz* sözcüğünün de karşısında “sığ” yazılmıştır. İngilizce *shallow* örneğinde olduğu gibi Kazak Türkçesinde kullanılan *tayaz* sözcüğünün Türkiye Türkçesi ağızlarında karşılığı olmasaydı, söz konusu sözcüğün yalnızca “sığ” olarak anlamlandırılması doğru olurdu. Ancak Türkiye Türkçesi ağızlarında *dayaz* sözcüğü, “sığ” anlamında yaşamaktadır. Bu durumda Kazak Türkçesi – Türkiye Türkçesi sözlüğünde geçen *tayaz* sözcüğünün karşısında ölçünlü Türkiye Türkçesinde kullanılan “sığ” sözcüğüyle birlikte Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılan *dayaz* sözcüğünün de eklenmesi gerekmez miydi? Bu örnek üzerinden yola çıkarak Türk dialektleri arası sözlük çalışmalarının yeni bir yönteme ihtiyacı vardır denebilir. Bu yöntemin en önemli özelliği, ölçünlü dille birlikte ağızların da dialektler arası sözlükçülük çalışmalarına eşlik edecek olmasıdır.

Anahtar kelimeler: Leksikografi, Türk dialektleri, Dialektler arası sözlükçülük

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %1

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 12.01.2025-**Kabul Tarihi:** 20.02.2025-**Yayın Tarihi:**

21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14643391>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Assoc. Prof., Gümüşhane University, Faculty of Literature, Turkish Language and Literature Department Gümüşhane (Gümüşhane, Türkiye), **eposta:** cahangir@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-4202-1868> **ROR ID:** <https://ror.org/0or9t7n55> **ISNI:** 0000 0004 0369 6808 **Crossref Funder ID:** 100019997

The Problem of Lexicography of Turkish Dialects³

Abstract

Following the collapse of the Soviets, lexicographic studies are at the forefront of the language studies conducted in the Turkish republics that gained their independence. Some of these dictionaries are dictionaries related to Turkish dialects. The fundamental problem of the prepared inter-dialect dictionaries is the problem of method. The problem of method has not been discussed in the inter-dialect dictionary studies conducted to date. The fundamental reason for this is that the methods used in the previously existing inter-dialect lexicographic tradition, such as the English-Turkish dictionary, have been adopted. This study argues that the method used in the inter-dialect lexicographic tradition is not a correct method for inter-dialect dictionaries; inter-dialect dictionaries should be prepared with a method specific to them. No derivative of any word used in an independent language is used in the dialects of another independent language. There is no cognate of the English word shallow “sığ” in any dialect of Turkish. Therefore, only “sığ” is written opposite the word *shallow* in English-Turkish dictionaries. The equivalent of the English word *shallow* “sığ” in Kazakh Turkish is *tayaz*. In Kazakh Turkish - Turkey Turkish dictionaries prepared with the interlingual lexicography method, the word *tayaz* is written as “sığ”. As in the English shallow example, if the word *tayaz* used in Kazakh Turkish did not have an equivalent in Turkey Turkish dialects, it would be correct to give the meaning of the word as “sığ”. However, in Turkey Turkish dialects, the word *dayaz* lives on in the meaning of “shallow”. In this case, we can add the word “dayaz” used in Turkey Turkish dialects together with the word “sığ” used in standard Turkey Turkish against the word *tayaz* in the Kazakh Turkish - Turkey Turkish dictionary. Based on this example, it can be said that Turkish dialect dictionary studies need a new method. The most important feature of this method is that dialects will accompany the interdialect lexicography studies together with the standard language.

Keywords. Lexicography, Turkish dialects, Inter-dialect Lexicography

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %1

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 12.01.2025-**Acceptance Date:** 20.02.2025-**Publication Date:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14643391>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Diller arası sözlükçülük geleneği çok eskiye dayanır. Dünyanın ilk sözlüğü olarak bilinen Urra Hubullu, Sümerce-Akadca bir sözlüktür (Kocapınar 2015: 136). Türkçenin ilk iki dilli sözlüğü 1971 yılında gün ışığına çıkan *Dîvânu Lügat-it-Türk'tür. Her ne kadar Dîvânu Lugâti't-Türk'te birçok sözcük, Türkçenin çeşitli dialektlerindeki kullanım biçimlerine göre yer almış olsa da bu eser, dialektler arası bir sözlük değildir.* Türkçenin dialektler arası sözlükçülük geleneği, Çağatay Türkçesi – Oğuz Türkçesi sözlükleriyle başlar. Bu sözlüklerin temel amacı, Nevâî'nin şiirlerini açıklamaya yöneliktir. Dolayısıyla çok yönlü olmadıklarından nicelik yönünden zengin sayılmazlar. Türkçenin dialektler arası sözlükçülük çalışmaları daha çok 20. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu araştırma, çağdaş Türk dialektleriyle ilgili yapılan sözlükçülük çalışmalarına eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Çalışmamızda dialektler arası sözlükçülük çalışmalarında kullanılan mevcut yöntemin yetersizliğine değinildikten sonra yeni yöntemin ayrıntıları, Kazak Türkçesi – Türkiye Türkçesi sözlüklerinden seçilen örnekler üzerinden ele alınmıştır. İlk aşamada ölçünlü Türkiye Türkçesinde karşılığı bulunmayan ancak ölçünlü Kazak Türkçesinde etkin biçimde kullanılan yirmi örnek seçildi. İkinci aşamada; bu örneklerin Türkiye Türkçesi ağızlarındaki kullanım durumuna bakıldı. Üçüncü aşamada Kazak Türkçesinden seçilen örneklerin ölçünlü Azerbaycan Türkçesinde kullanılıp kullanılmadığı gözden geçirildi. Son aşamada; çalışmaya kaynaklık eden Kazak Türkçesindeki örneklerin Güney Azerbaycan Türkçesi ağızlarındaki kullanım durumu mercek altına alındı.

Çalışmada *tek dilli* sözlükler için *dil içi* sözlük, *çok dilli* sözlükler için *diller arası sözlük*, Türk dialektleriyle ilgili sözlükler için *diyalektler arası* sözlük tanımlaması yapılmıştır. Diller arası sözlüklerin hazırlanmasında belli bir yöntem vardır. Ancak Türkçenin dialektleriyle ilgili sözlüklerinin hazırlanmasında herhangi bir özgün yöntemin bulunmadığı görülüyor. Günden güne gelişen Türk devletleri, Türk toplulukları arasındaki sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik ilişkiler, hiç şüphesiz aralarındaki iletişim dilinin de ön plana çıkardığını ve giderek iletişim dilinin daha da önem kazanacağını göstermektedir. Bu çalışma, Türkçenin dialektleri arasında yazılacak sözlüklere yeni bir bakış açısı getirmek, Türk dialektleri arasındaki anlaşma düzeyinin yükselmesine katkı sunmak amacıyla ele alınmıştır.

Çalışmada ölçünlü Türkiye Türkçesi için *Türkçe Sözlük* (çevirim içi), Azerbaycan Türkçesi için *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügeti*, Kazak Türkçesi için *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü* kullanılmıştır. Güney Azerbaycan Türkçesiyle ilgili derlenmiş herhangi bir sözlük bulunmadığından bu alanla ilgili örnekler, bölgede yaşayan kaynak kişilere sorulmuştur.

İnceleme

Dil içi ve diller arası sözlüklerin hazırlanmasında belli bir yöntem vardır. Ancak yaptığımız araştırmalarda Türk dialektleriyle ilgili sözlüklerin hazırlanmasında herhangi bir özgün yöntemin bulunmadığını gözlemledik. Dialektler arası sözlüklerin hazırlanmasında kullanılan yöntem, diller arası sözlüklerin hazırlanmasında kullanılan yöntemin aynısıdır. Bu yöntem, diller arası sözlüklerin hazırlanmasında herhangi bir sorun oluşturmamaktadır ancak dialektler arası sözlükçülük bağlamında bu yöntemin yetersiz kaldığı görülüyor. Konuyu somutlaştırmak için İngilizce-Türkçe sözlükte geçen *shallow* sözcüğünü örnek verebiliriz. İngilizce *shallow*, doğal olarak Türkçenin hiçbir yazılı ve sözlü kaynaklarında yoktur. Bu sözcüğün Türkçe karşılığı “sığ”dır. Ancak bu durum Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi sözlüklerinde geçen *tayaz* (таяз) için geçerli değildir. Kazak Türkçesinde “sığ” anlamında kullanılan *tayaz*, Türkçe Sözlük'te yer almaz ancak bu sözcüğün *t->d-* değişimine uğramış *dayaz* “sığ”

biçimi, Türkiye Türkçesi ağızlarından *Isparta, Amasya, Bayburt, Sarıkamış, Iğdır, Kars, Ağrı, Bitlis, Diyarbakır, Muş, Sivas* ağızlarında etkin biçimde kullanılmaktadır (Derleme Sözlüğü: *dayaz* maddesi). Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü'nde *tayaz* (таяз) sözcüğünün anlamı, “derin olmayan, sığ” biçiminde verilmiştir (Koç, Bayniyazov 2003: 526). Nedeni ise *dayaz* sözcüğünün Türkçe Sözlük'te yer almamış olmasıdır. Temel sorun şu: Kazakça *tayaz* sözcüğü, İngilizce *shallow* gibi mi değerlendirilmelidir? İngilizce *shallow* gibi önüne yalnızca “sığ” mı yazılmalı, yoksa “sığ” ile birlikte Türkiye Türkçesinin on bir ağızında kullanılan *dayaz* da yazılmalı mıdır? Bu sorun, bütün diyalektler arasında yapılan sözlük çalışmaları için geçerlidir. Görünen o ki diyalektler arası yapılan bütün sözlük çalışmalarında diller arası sözlükçülükte kullanılan yöntem esas alınmıştır. Bu çalışma, Türk diyalektleriyle ilgili yapılacak sözlük çalışmalarında; diller arası sözlüklerin hazırlanmasında kullanılan yöntemin değil de başka bir yöntemin kullanılması gerektiğini savunmaktadır. İleri sürdüğümüz bu yeni yöntem, diyalektler arası sözlüklerin hazırlanmasında; ölçünlü diyalektlerin yanı sıra ağızların da göz önünde bulundurulması gerektiğini önermektedir.

Araştırmamız dört aşamadan oluşmuştur. İlk aşamada Kazak Türkçesinde sıklık kullanımını yüksek olan ancak Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı Türkçe Sözlükte yer almayan 20 sözcük seçilmiştir. İkinci aşamada bu sözcüklerin Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılıp kullanılmadığına bakılmıştır. Üçüncü aşamada söz konusu 20 sözcüğünün ölçünlü Azerbaycan Türkçesi sözlüğünde (Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügati) geçip geçmediği araştırılmıştır. Dördüncü aşamada ise Türkçenin yazı dili olarak kullanılmadığı Güney Azerbaycan Türkçesi ağızlarında bu 20 sözcüğü kullanım durumu mercek altına alınmıştır. Araştırmaya dâhil ettiğimiz; yazı dili olarak kullanılan üç Türk diyalekti (ölçünlü Kazak Türkçesi, ölçünlü Türkiye Türkçesi, ölçünlü Azerbaycan Türkçesi) ile iki Türk ağızında (Türkiye Türkçesi ağızları), Güney Azerbaycan Türkçesi ağızları) kullanım örnek sözcüklerin kullanım oranları aşağıdaki çizelgelerde gösterilmiştir.

1. Kazak Türkçesinde sıklık kullanımını yüksek olan ancak Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı Türkçe Sözlükte yer almayan 20 sözcük şöyledir:

		Ölçünlü Kazak Türkçesi	Türkçe Sözlük
1	Söz	Şık (Шық)	Ø
	Anlam	Çiğ, сырой, raw,	Ø
2	Söz	Bükül (Бүкүл)	Ø
	Anlam	Bütün, все, all	Ø
3	Söz	Konırau (Қоңырау)	Ø
	Anlam	Zil, қолокол, bell	Ø
4	Söz	Sekpil (Секпил)	Ø
	Anlam	Çil, веснушка, freckle	Ø
5	Söz	Melim “Мәлим)	Ø
	Anlam	Belli, известен, known	Ø

6	Söz	Tayaz (Таяз)	Ø
	Anlam	Sığ, мелкий, shoaly,	Ø
7	Söz	Köşe (Көше)	Ø
	Anlam	Sokak, улица, Street,	Ø
8	Söz	Endi (Енді)	Ø
	Anlam	Şimdi, сейчас, now,	Ø
9	Söz	Ülgi (Үлгі)	Ø
	Anlam	Örnek, образец, sample	Ø
10	Söz	Surak (Сұрақ)	Ø
	Anlam	Soru, вопрос, question	Ø
11	Söz	Sırğa (Сырға)	Ø
	Anlam	Küpe, серьга, earring	Ø
12	Söz	Alşa (Алша)	Ø
	Anlam	Alıç, боярышник, hawthorn	Ø
13	Söz	Tapsır- (Тапсыр-)	Ø
	Anlam	Teslim et-, подать, to submit	Ø
14	Söz	Kızba (Қызба)	Ø
	Anlam	Sıtma, малярия, malaria	Ø
15	Söz	İyis (Иіс)	Ø
	Anlam	Koku, запах, smell	Ø
16	Söz	Ukala- (Уқала-)	Ø
	Anlam	Оv-, массировать, massage	Ø
17	Söz	Jaksı (Жақсы)	Ø
	Anlam	İyi, хорошо, good	Ø
18	Söz	Tokta- (Тоқта-)	Ø
	Anlam	Dur-, останавливаться, stop	Ø
19	Söz	Birge (Бірге)	Ø
	Anlam	Birlikte, вместе, together	Ø

20	Söz	Kayı (Қайшы)	Ø
	Anlam	Макас, ножницы, scissors	Ø

Çizelge I: Ölçünlü Kazak Türkçesi - Ölçünlü Türkiye Türkçesi

2. Bu 20 sözcükten 12'si Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılmaktadır:

		Kazak Tilinin Sözdigi	Türkçe Sözlük	Türkiye Tür. Ağız. Söz
1	Söz	Alşa (Алша)	Ø	Alça
	Anlam	Алс, боярышник, hawthorn	Ø	Ахоры, erik
2	Söz	Birge (Бирге)	Ø	Birge
	Anlam	Birlikte, вместе, together	Ø	Серіктес, ortak
3	Söz	Sırğa (Сырға)	Ø	Sırğa
	Anlam	Küpe, серьга, earring	Ø	Сырға, küpe
4	Söz	Endi (Енді)	Ø	İndi
	Anlam	Şimdi, сейчас, now	Ø	Енді, şimdi
5	Söz	Kayı (Қайшы)	Ø	Kayı
	Anlam	Макас, ножницы, scissors	Ø	Қайшы, makas
6	Söz	Kızba (Қызба)	Ø	Kızma
	Anlam	Sıtma, малярия, malaria	Ø	Бөртпе, isilik
7	Söz	Köşe (Көше)	Ø	Küçe
	Anlam	Sokak, улица, Street	Ø	Көше, sokak
8	Söz	Şık (Шық)	Ø	Şeh
	Anlam	Çiğ, сырой, raw,	Ø	Шық, çiğ
9	Söz	Tapsır- (Тапсыр-)	Ø	Tapsır-
	Anlam	Teslim et-, подать, to submit	Ø	Тапсыр-teslim et-
10	Söz	Tayaz (Таяз)	Ø	Dayaz
	Anlam	Sığ, мелкий, shoaly,	Ø	Таяз, sığ
11	Söz	Tokta- (Тоқта-)	Ø	Tokta-
	Anlam	Dur-, останавливаться, stop	Ø	Демалу, dinlen-
12	Söz	Jaksı (Жақсы)	Ø	Yahşı

	Anlam	İyi, хорошо, good	Ø	Жақсы, iyi
13	Söz	Bükül (Бүкүл)	Ø	Ø
	Anlam	Bütün, все, all	Ø	Ø
14	Söz	Konırau (Қоңырау)	Ø	Ø
	Anlam	Zil, қолокол, bell	Ø	Ø
15	Söz	Sekpil (Секпил)	Ø	Ø
	Anlam	Çil, веснушка, freckle	Ø	Ø
16	Söz	Melim “Мәлим)	Ø	Ø
	Anlam	Belli, известен, known	Ø	Ø
17	Söz	Ülgi (Үлгі)	Ø	Ø
	Anlam	Örnek, образец, sample	Ø	Ø
18	Söz	Surak (Сұрақ)	Ø	Ø
	Anlam	Soru, вопрос, question	Ø	Ø
19	Söz	İyis (Иіс)	Ø	Ø
	Anlam	Koku, запах, smell	Ø	Ø
20	Söz	Ukala- (Уқала-)	Ø	Ø
	Anlam	Оv-, массировать, massage	Ø	Ø

Çizelge II: Ölçünlü Kazak Türkçesi – Türkiye Türkçesi Ağızları

3. Ölçünlü Azerbaycan Türkçesine bakıldığında bu 20 sözcükten 14'ünün kullanıldığı görülüyor:

		Ölçünlü Kazak Türkçesi	Türkçe Sözlük	Ölçünlü Azerbaycan Türkçesi
1	Söz	Alşa (Алша)	Ø	Alça
	Anlam	Алш, боярышник, hawthorn	Ø	Ахоры, erik
2	Söz	Birge (Бирге)	Ø	Birge
	Anlam	Birlikte, вместе, together	Ø	Бирге, birlikte
3	Söz	Sırğa (Сырға)	Ø	Sırğa
	Anlam	Küpe, серьга, earring	Ø	Сырға, küpe
4	Söz	Endi (Енді)	Ø	İndi
	Anlam	Şimdi, сейчас, now	Ø	Енді, şimdi

5	Söz	Kayşı (Қайшы)	Ø	Qayçı
	Anlam	Makas, ножницы, scissors	Ø	Қайшы, makas
6	Söz	Ülgi (Үлгі)	Ø	Ülgü
	Anlam	Örnek, образец, sample	Ø	Үлгі, örnek
7	Söz	Köşe (Көше)	Ø	Küçe
	Anlam	Sokak, улица, Street	Ø	Көше, sokak
8	Söz	Şık (Шық)	Ø	Şeh
	Anlam	Çiğ, сырой, raw,	Ø	Шық, çiğ
9	Söz	Tapsır- (Тапсыр-)	Ø	Tapsır-
	Anlam	Teslim et-, подать, to submit	Ø	Тапсыр-teslim et-
10	Söz	Tayaz (Таяз)	Ø	Dayaz
	Anlam	Sığ, мелкий, shoaly,	Ø	Таяз, sığ
11	Söz	Tokta- (Тоқта-)	Ø	Toхта-
	Anlam	Dur-, останавливаться, stop	Ø	Тоқта, dur-
12	Söz	Jaksı (Жақсы)	Ø	Yaqsı
	Anlam	İyi, хорошо, good	Ø	Жақсы, iyi
13	Söz	Surak (Сұрақ)	Ø	Soraq
	Anlam	Soru, вопрос, question	Ø	Іздеу, arama
14	Söz	İyis (Иіс)	Ø	İy
	Anlam	Koku, запах, smell	Ø	Иіс, koku
15	Söz	Kızba (Қызба)	Ø	Ø
	Anlam	Sıtma, малярия, malaria	Ø	Ø
16	Söz	Bükül (Бүкүл)	Ø	Ø
	Anlam	Bütün, все, all	Ø	Ø
17	Söz	Konırau (Қоңырау)	Ø	Ø
	Anlam	Zil, колокол, bell	Ø	Ø
18	Söz	Sekpil (Секпил)	Ø	Ø
	Anlam	Çil, веснушка, freckle	Ø	Ø

19	Söz	Melim “Мәлим)	Ø	Ø
	Anlam	Belli, известен, known	Ø	Ø
20	Söz	Ukala- (Уқала-)	Ø	Ø
	Anlam	Ov-, массировать, massage	Ø	Ø

Çizelge 1: Ölçünlü Kazak Türkçesi - Ölçünlü Azerbaycan Türkçesi

Türkçenin bir yazı dili olarak kullanılmadığı Güney Azerbaycan Türkçesinde ağızlarında; bu 20 sözcüğün kullanım durumunu görmek istedik. İran Türk ağızlarıyla ilgili (Güney Azerbaycan Türk ağızları da buna dahil) derlemeye dayalı herhangi bir sözlük yapılmamıştır. Güney Azerbaycan'da çıkan sözlükler, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde hazırlanan sözlüklerin Arap alfabesine aktarılmasından ibarettir. Bu nedenle dar bir alanın söz varlığı üzerinde yoğunlaştık. Bu doğrultuda Erdebil iline bağlı Halhal (Hımıs) ağızlarında; bu 20 sözcüğün kullanılıp kullanılmadığını arařtırdık⁴. Araştırmamız sonucunda Kazak Türkçesinden seçtiğimiz 20 sözcüğün 20'sinin de Halhal ağızlarında kullanıldığını gözlemledik.

		Kazak Tilinin Sözdigi	TS	Güney Azerbaycan Türkçesi (İran)
1	Söz	Şık (Шық)	Ø	Şeh
	Anlam	Çiğ, сырой, raw,	Ø	Шық, çiğ
2	Söz	Bükül (Бүкүл)	Ø	Bükül
	Anlam	Bütün, все, all	Ø	Бүкүл, bütün
3	Söz	Konrau (Қоңырау)	Ø	Qınqıro
	Anlam	Zil, колокол, bell	Ø	koyun/geçi zili
4	Söz	Sekpil (Секпил)	Ø	Sepkil
	Anlam	Çil, веснушка, freckle	Ø	Секпил, çil
5	Söz	Melim “Мәлим)	Ø	Melim
	Anlam	Belli, известен, known	Ø	Мәлим, belli
6	Söz	Tayaz (Таяз)	Ø	Dayaz
	Anlam	Sığ, мелкий, shoaly,	Ø	Таяз, sığ
7	Söz	Köşe (Көше)	Ø	Küçe
	Anlam	Sokak, улица, Street,	Ø	Көше, sokak
8	Söz	Endi (Енді)	Ø	İndi
	Anlam	Şimdi, сейчас, now,	Ø	Енді, şimdi

⁴ Kaynak eden kişiler: 1) Gülistan Tesellizade, 2) Ali (Enam) Tarverdizade, 3) Mehdi Atabekî.

9	Söz	Ülgi (Үлгі)	Ø	Ülgü
	Anlam	<i>Örnek, образец, sample</i>	Ø	<i>Үлгі, örnek</i>
10	Söz	Surak (Сұрақ)	Ø	Soraq
	Anlam	<i>Soru, вопрос, question</i>	Ø	<i>İzdey, arama</i>
11	Söz	Sırğa (Сырға)	Ø	Sırqa
	Anlam	<i>Küpe, серьга, earring</i>	Ø	<i>Сырға, küpe</i>
12	Söz	Alşa (Алша)	Ø	Alça
	Anlam	<i>Алиç, боярышник, hawthorn</i>	Ø	<i>алхоры, erik</i>
13	Söz	Tapsır- (Тапсыр-)	Ø	Tapşır-
	Anlam	<i>Teslim et-, подать, to submit</i>	Ø	<i>Тапсыр-, Teslim et-</i>
14	Söz	Kızba (Қызба)	Ø	Qızma
	Anlam	<i>Sıtma, малярия, malaria</i>	Ø	<i>Қызба, sıtma</i>
15	Söz	İyis (Иис)	Ø	İy
	Anlam	<i>Koku, запах, smell</i>	Ø	<i>Koku, uic</i>
16	Söz	Ukala- (Уқала-)	Ø	Ökele-
	Anlam	<i>Ov-, массажировать, massage</i>	Ø	<i>Уқала-, ov-</i>
17	Söz	Jaksı (Жақсы)	Ø	Yaqçı
	Anlam	<i>İyi, хорошо, good</i>	Ø	<i>Жақсы, iyi</i>
18	Söz	Tokta- (Тоқта-)	Ø	Toxta-
	Anlam	<i>Dur-, останавливаться, stop</i>	Ø	<i>Тоқта, dur-</i>
19	Söz	Birge (Бірге)	Ø	Birge
	Anlam	<i>Birlikte, вместе, together</i>	Ø	<i>Birge, birlikte</i>
20	Söz	Kaysı (Қайшы)	Ø	Qeyçi
	Anlam	<i>Makas, ножницы, scissors</i>	Ø	<i>Қайшы, makas</i>

Çizelge 1: Ölçünlü Kazak Türkçesi – Güney Azerbaycan Türkçesi Ağızları

Sonuç

Bu araştırmada birbiriyle ilintili iki ayrı konu üzerinde durulmuştur. Bunlardan birincisi, Türk diyalektleri arasında yapılacak sözlük çalışmalarının yöntemi, ikinci ise Türk diyalektleri arasında yapılacak sözlük çalışmalarında ağızların önemi konusudur. Türk diyalektleri arasında hazırlanan

sözlükler, hep iki yabancı dille ilgili hazırlanan sözlükler için kullanılan yöntemle ele alınmışlardır. Kazak Türkçesi –Türkiye Türkçesi sözlüklerinin hazırlanmasında kullanılan yöntem ile Türkçe – İngilizce sözlüklerin hazırlanmasında kullanılan yöntem aynıdır. Bu yöntemle hazırlanan *Kazak Türkçesi –Türkiye Türkçesi Sözlüğü*'nde; Kazakça yirmi sözcüğün değişkesi, kökteşi, türevi yoktur. Ölçünlü Türkiye Türkçesinde kullanım oranı %0 olan bu örneklerin %60 Türkiye Türkçesi ağızlarında yaşamaktadır. Ölçünü Azerbaycan Türkçesinde bu sözcüklerin %70'i kullanılmaktadır. Güney Azerbaycan Türkçesi ağızlarında ise bu kullanım oranının %100'e yükseldiğini görüyoruz. Bu veriler, ölçünlü Türk diyalektlerinin birbirine bağlanmasında ağızların bir köprü görevi üstlendiğini gösteriyor. Bu oranlar ayrıca Türk boylarının iletişim dilinde; ağızların nedenli önemli olduğunu göstermektedir. Daha da önemlisi bu veriler, diyalektler arası sözlük çalışmalarına ağızların da eşlik etmesi gerekliliği ortaya çıkıyor.

Kaynakça

Derleme Sözlüğü, Çevirim içi.

Kocapınar, Pelin (2015). *Sözlüklerin Ortaya Çıkışıyla İlgili Teoriler Üzerine Bir Değerlendirme*, Gazi Türkiyat, Bahar 2015/16: 129-141

Koç, Kenan; Aybek Bayniyazov; Vehbi Başkapan (2003). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Akçağ Yay. Ankara.

Orucov, Eliheyder, Behruz Abdullayev, Nergiz Rehimzadeh (2006). *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügati*, Bakü.

Tarama Sözlüğü, Çevirim içi.

Türkçe Sözlük, Çevirim içi.